

דפי עיון

במפרשים

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:

אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:

"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה

משואות-יצחק

י"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858, ד.ג. שדה-גת * טל': 08-8581440 * פקס: 08-8503835

שנת תשס"ו

פרשת שמות

א. כלו יקר.

פרק א' פסוק ז':

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרָא לְךָ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל פְּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ. לְפִי שְׂכָרְךָ הַזֶּכֶר שִׂוְסָף מִתּוֹ וְכָל אֲחִיו וְכָל הַדֹּר הַהוּא, אֲבָל מִיֵּתת יַעֲקֹב לֹא הַזְכִּיר, לְפִי שִׁיעֵקֵב לֹא מֵת, וְזֶה הַזְכִּיר שֶׁהָיוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה קִיָּם לְעוֹלָם, עַל כֵּן אָמַר: "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל", מִצַּד הַיִּתְחֵם בְּנָיו שֶׁל יִשְׂרָאֵל, "פְּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ" וְגו'. וְיָמָּה שֶׁאָמַר "בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" וְלֹא בְּנֵי יַעֲקֹב, לְפִי שֶׁשֵּׁם יַעֲקֹב גּוֹפְנֵי וַיִּשְׂרָאֵל, רוֹחֲנֵי, כִּי כָּבֵד נִסְתַּלַּק הַחֲמִרִיּוֹת מִן יַעֲקֹב. וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמַאֲד מְאֹד. הָיָה לוֹ לֹמֵר: 'מְאֹד מְאֹד' מֵהוּ "בְּמַאֲד"? אֲלֵא שְׂרָצָה לְהוֹרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ עֲשִׂירִים גַּם בְּמִמּוֹן שֶׁנִּקְרָא "מְאֹד", כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּכְכַּל מְאֹד" (דְּבָרִים ו,ה). זֶהוּ שֶׁאָמַר: "וַיַּעֲצְמוּ בְּמַאֲד", הֵינּוּ בְּמִמּוֹן שֶׁנִּקְרָא מְאֹד, כְּאוֹתוֹ מְאֹד נִתְעַצְמוּ מְאֹד. וְלִפְיֵךְ חֶשֶׁב פְּרָעָה לְהַבִּיאֵם לְיַדֵּי עֲנִי, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁמְעוּ עָלָיו שְׂרֵי מִסִּים", כִּי עַל יְדֵי הַמַּס שֶׁיִּתְּנוּ יְבוֹאוּ לְיַדֵּי עֲנִי, וְעַל כֵּן נַעֲשֶׂה פְּרָעָה, כִּי הַבְּנֵי גֵרָם לוֹ לְהַתְּמַסְפֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּבְּן עָרֵי מִסְכָּנוֹת לְפְרָעָה", וַיִּכְאֲמוּ וַיִּזְ"ל: הַעוֹסֵק בְּבִנְיָן מִתְּמַסְפֵּן (יבמות סג).

וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם. תָּוָה לִיָּה לְמִימַר וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ מֵהֵם. מֵהוּ "אֹתָם"? אֲלֵא שֶׁהָאָרֶץ גְּרָמָה לָהֶם לְפָרוֹת וְלִרְבוּת, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ לְמַעֲלָה עַל פְּסוּק "וַיִּדְגּוּ לְרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ" (בראשית מח,טז), בְּקֶרֶב מַמַּשׁ, כְּאִמְרָם וַיִּזְ"ל (שמות רבה א,יב), שֶׁהָיוּ הַמִּצְרִים מְבַקְשִׁים לְהַרְגֵם, וְנַעֲשֶׂה לָהֶם גֵּס וְנִבְלָעִין בְּקֶרֶקַע וְהָיוּ חוֹרְשִׁים עַל גַּבְס, וְאַחַר כֵּן מְבַצְבְּצִים וְעוֹלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּרְכַּבְהָ כְּצִמְחַ הַשָּׂדֶה נִתְחַיֵּד" (יחזקאל טז,ו) וְכֹו. וְלִפִּי זֶה, אֲלֵמְלֵא לֹא הֵיִתָּה הָאָרֶץ מְכֻסָּה אוֹתָם לֹא הָיוּ רַבִּים כָּל כֵּן, וְאִם כֵּן הָאָרֶץ גְּרָמָה לָהֶם שֶׁהָיוּ מְלֵאִים כָּל כֵּן, לְכֵן לֹא אָמַר שֶׁהֵם הָיוּ מְלֵאִים אֶת הָאָרֶץ, אֲלֵא הָאָרֶץ הֵיִתָּה מְמֵלְאָה אוֹתָם. וְנוֹכַח לְפָרֵשׁ עוֹד לְשׁוֹן "וַיִּשְׂרְצוּ", שֶׁאֲחַר שְׁמֵת יוֹסֵף וְכָל אֲחִיו וְכָל הַדֹּר הַהוּא הַצְּדִיקִים שֶׁהָיוּ מְגַנְּיִם עֲלֵיהֶם, מֵאִזּוֹ נַעֲשׂוּ שְׂפָלִים כְּשֶׁרָצִים זוֹחֲלֵי עֶפְרַיִם הַמִּצְרִיִּים, לְכֵן נֶאֱמַר "וַיִּשְׂרְצוּ".

אלות

1. על אינה קושי אפשרי צונה פרשנו בקטע הראשון?
2. התוכל להוכיח מחקורות אחרים את ההבדל בין יצק לישראל באופן הדומה לכאן?
3. בקטע השני מוצא פרשנו צנין לשוני-דקדוקי, התוכל להוכיח זאת שוב מחקום אחר?
4. מה צושים שרי המיסים ואיק אורמים לצוני?
5. מה קושי מוצא פרשנו בקטע השלישי ומה מצנהו?
6. איך ולמה מסביר פרשנו צנין: "וישרצו"?

2/1000

***

ב. חזקוני .

פרק א' פסוקים ז'-י:

- (ז) ובני ישראל פרו וישרצו, לקיים מה שאמר הקב"ה: אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם¹⁰. ותמלא הארץ איתם, כמו: מהם, פירוש נתמלאה הארץ מהם, שהרי תיבת "אותם" מגזרת "את", כדכתיב: אותו ואת בנו¹¹, ומצינו את משמש בלשון "מן", כצאתי את העיר¹², חלה את רגליו¹³.
- (ח) ויקם מלך הרש, י"מ¹⁴ מדלא כתיב מיתה במלך, ש"מ שהוא עצמו היה שהיה כבר אלא שנתחדשו גזירותיו, ובהו "ויקם", שקם על ישראל כאויב, שנאמר: לאור יקום רוצח¹⁵, כי קמו בי עדי שקר¹⁶.
- (ט) ויאמר אל עמו, הוא היה בעצה תהלה. אמרינו בפ"ק דסוטה¹⁷: שלשה היו באותה עצה וקא חשיב בלעם. וא"ת היאך האריך ימים מקודם שנולד משה רבינו¹⁸ עד מלחמת מדין בשנת המ' לצאתם מארץ מצרים, שהרי אמרינו בחלק¹⁹, כתיב בפנקסיה דבלעם בר תלתין ותלת שנין הוה בלעם חגירא כד קטליה פנחס ליסטאה*, אלא י"ל תרי בלעם הוו*, וזה אבי אביו, ונכדו נקרא בלעם על שם זקנו. וי"מ שלשה היו באותה עצה לזנות את בנות מואב*.
- (י) והיה כי תקראנה מלחמה לשון מקרה ומאורע, כמו: ותקראנה* אותי כאלה, ומצינו לשון רבים אצל יחיד גבי מלחמה: וכי תבאו מלחמה בארצכם*, ובמקום אחר הוא אומר: ידה ליתך תשלחנה*, פי' כשתקראנה מלחמות שונאים.

אלו

- 1. **אל מה עונה פרשנו בקטע הראשון בפסוק ז'?**
- 2. **איך הוא מסביר את: "אותם"?**
- 3. **התוכף להוכיח ממקום אחר שיש להם פשרה "קוט"?**
- 4. **מה מדאי' אותו בפסוק ט' ואיך הוא מפרשו?**
- 5. **מה הקושי האפשרי בפסוק י' ומה פירושו?**

* * *

(ח) אשר לא ידע את יוסף. א"ל לפרש שלא ידע ממש שום דבר מיוסף, שהרי לא עברו כ"כ שנים ממימת יוסף עד המלך הזה שיוכל לשכח כל הגזרות והטובות שעשה יוסף לארץ מצרים, אלא כוונת הכתוב להודיענו כי המלך החדש הזה בהיותו רע מעללים וחורש רעה על עם ישראל עשה את עלמנו כאילו לא ידע כלום ממעשי יוסף הגדולים, וזה כדי להתאכזר ביד רמה עם בניו ובני ביתו: (ט) חנה עם. יראה שהיתה עינו רעה על שהיו מתרבים, אבל אם רק זאת היה ירא, היה יכול לגרשם עתה מן הארץ טרם יהיו לעם רב מבולתי להרע עמהם כמו שאמר אבימלך ליחזקאלך מנעמו כי עלמתי ממנו, ואעפ"י שיהיה זה של גדול נגד ישראל אחרי אשר התאחזו במצרים כתושבים, מ"מ היה יכול להתגלל שעשה כן מפני היראה, אמנם מאחר שלא גרשם וענה אותם בפרך, שמענו שלא היה ירא מהם, רק תואנה הוא מבקש כדי שיעליו יסכימו עמו להרע עמהם עד כלותו אותם. כי יתכן שידע כל קורות יוסף ואבותיו, והיה רע בעיניו שהעם הזה יתפאר בקרבת אלהים כמו שהודה פרעה ליוסף: הנמלא כזה איש אשר רוח אלהים בו, ובהיותו מכחיש בלבו הסגולה הזאת לישראל התגלל עליהם להכחידם מן הארץ כדי להראות לכל שאין בהם ענין אלהי, וכך היתה תכונת המלך אשר מלך אחריו, כי כשאלו ממנו נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר, לא אבה המלך ההוא לשלחם:

ג. ביאור יש"ר .

פרק א' פסוקים ח', ט':

אלו

- 1. **מהי קושייתו על פסוק ח' ומהי תשובתו?**
- 2. **מהי טענתו הצקרונית על הנאמר בפסוק ט'?**
- 3. **מנין לו שלא היה ירא?**
- 4. **למה היה לקוק לתואנה?**
- 5. **מה עם כן לא מצא חן בעיניו ולמה?**
- 6. **איך הוא מנסה להוכיח זאת?**
- 7. **התוכף למצוא הדים לתקופתו ומקומו של המחבר (לפני קרוב למאתיים שנה)?**

* * *

ט) ויאמר אל עמו הנה וגו', אומרו הנה וגו' יתבאר על דרך אומנם ז"ל (כ"ד פ') בפסוק (בראשית ל"ד) עכרתם אתי שצוללה היתה החכית וכו' כי מסרת היתה ביד וכו' שצתידין לפל ביד ישראל ע"כ. ולזה אמר מלך מצרים הנה עם בני ישראל הידוע בתקף ועז הנה הוא רב ועצום, ואמר הבה נתחכמה לו פן ירבה וגו' ועלה מן הארץ ויעשה מה שהוא מסרת בידם שהוא יאבד כל נפש לבנעני אחיו, לזה יתחכמו עליו לאסרו לכל צאת. ולזה נקראת מצרים בית הפלא כי היו המצרים שומרים את ישראל בלתי צאת משם לחשש בלות אחיו הכנעני וכו'.

עוד ירצה באומרו הנה עם וגו' על זה הדרך כי עם זה משנה מכל העמים כי שאר העמים יתערבו ביניהם ואין לה עם שאין בו מערובות גדול מכמה עמים אשר לא כן עם ישראל, והוא אומרו הנה עם כלו בני ישראל ואין זר אהם, ואומרו רב ועצום פרוש כי באמצעות היותם עם אחד ומיוחד הגם שיהיו מעטים בערך שאר האמות יחשבו לרבים ועצומים מהם לצד שהם כל אחד נותן נפשו על אחיו, וזה ידוע ליודעי ערך מלחמה.

עוד ירצה באומרו רב ועצום, רב שמתרבה שלא כדרך העולם, והנה מטבע העולם כאשר יולדו רבים יהיו תשי פח בין בכחינת הנולדים בין בכחינת המוליד, וצא ולמד מהתאומים כידוע לטבעיים, ומעתה אין מחוש לרבוים כי סופם להתמעט, וכי יהיו רבים אין בהם פח לחוש לרבוים, לזה אמר ועצום פ"י הגם שהם מתרבים ביותר מהרגיל אף על פי כן ועצום ממנו הגם שאין בהם הרבוי, ומן הראוי הם היו ראויים להיות חזקים יותר מהם, ומעתה בהכרח להתחכם עליו, וכפי זה תבת ממנו חוזרת אל עצום ולא לאומרו רב כי בסמוך הוא אומר פן ירבה.

עוד ירצה באומרו רב ועצום ממנו פ"י שגדלתם ורבוים מהם ה"ה, והפונה בזה כי בא להודיע אותם כי יש להם חוב בישראל, ונתפנו להקדים טענה לבל יאמרו אליו עמו או כל רואה מעשיו נכריים כי באיזה פח יעמד ויקח עם אחד השוכן בקרבו ויעבד בו עבודת עבד, לזה אמר הנה עם בני ישראל זה עצמו ובשרו משלנו הוא כי אנו החיינו אותו בשני רעב וכל מה שנתרבה ממנו הוא ג"כ כי בע' נפש בא לגור בארץ, ומעתה יחזיק בישראל בחזקה שעמה טענה ויתחכמו לו לעשות לו כטוב בעיניהם.

אלו

1. מה קושי מוצא פרשנו קטע הראשון ומה תשובתו?
2. קטע השני מנסה פרשנו להתמודד עם בצית כמות ואיכות, איך הוא מסביר זאת?
3. מה המיוחד בצע ישראל לדעתו ולמה זה חשוב?
4. קטע השלישי חוזר פרשנו לתכונות טבציות שהתחילו בצע ישראל, מה הם ומה הסכנה בהם?
5. קטע האחרון צוסק פרשנו בטענה מדינית-מוסרית בצצט מה הוא רוצה לאמר בכך?

